

Mjerodavno pravo za potrošačke ugovore prema Uredbi Rim I

Željko, Nino

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:033066>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-15**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Katedra za međunarodno privatno pravo

Nino Željko

MJERODAVNO PRAVO ZA POTROŠAČKE UGOVORE PREMA UREDBI RIM I

diplomski rad

Mentor dr. sc. Tena Hoško

Zagreb, 14. svibnja 2023. godine

Izjava o izvornosti

Ja, Nino Željko pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključivi autor diplomskog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristio drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Nino Željko, v.r.

Nino Željko

I. Sažetak

Diplomski rad obrađuje odredbu članka 6. Uredbe (EZ) br. 593/2008 Europskoga parlamenta i Vijeća o pravu mjerodavnom za ugovorne obveze 17. lipnja 2008. godine (Uredba Rim I) kojom je uređeno mjerodavno pravo za potrošačke ugovore, a koja za cilj ima prvenstveno zaštitu potrošača kao slabije ugovorne strane. Rad se, prije svega, bavi razmatranjem povijesnog razvoja predmetne odredbe i njezine svrhe, a koja se očituje u sprječavanju izbjegavanja prisilnih propisa o zaštiti potrošača države uobičajenog boravišta potrošača. Nadalje, u radu se proučava *ratione materiae*, *ratione temporis* te *ratione teritorii* polja primjene predmetne odredbe, a zatim i sami pojam potrošačkog ugovora i mjerodavnog prava koje se na njega primjenjuje. Jedno od temeljnih načela Uredbe Rim I je načelo stranačke autonomije, odnosno prava ugovornih strana da dogovorno odaberu pod koje će se pravo podvesti konkretni ugovor. Prema tome, prvenstveno je mjerodavno pravo koje su izabrale ugovorne strane. U slučaju kad je izbor izostao, za potrošački ugovor biti će mjerodavno pravo države u kojoj potrošač ima uobičajeno boravište, ali ako su za to ispunjeni određeni uvjeti. Međutim, izbor prava ugovornih stranaka u svakom slučaju ne može ići na štetu potrošača, odnosno ne može imati za posljedicu lišavanje potrošača zaštite koja mu je osigurana odredbama od kojih se ne može odstupiti sporazumom na temelju prava koje bi bilo mjerodavno kad izbora ne bi bilo, odnosno prava države uobičajenog boravišta potrošača. Na kraju rada se obrađuju i iznimke od općenitog pravila u kojima se odredba članka 6. Uredbe Rim I ne primjenjuje.

Ključne riječi: mjerodavno pravo, potrošač, potrošački ugovor, međunarodno privatno pravo, zaštita potrošača, Uredba Rim I

II. Summary

This thesis deals with the provision of Article 6 of Regulation (EC) no. 593/2008 of the European Parliament and of the Council of 17 June 2008 on the law applicable to contractual obligations (Rome I Regulation), which regulates the applicable law for consumer contracts and primarily aims to protect consumers as weaker contracting parties. The thesis, first of all, deals with the consideration of the historical development of the provision in question and its purpose, which manifests itself in the prevention of evasion of mandatory consumer protection regulations of the country of the consumer's habitual residence. Furthermore, the thesis discusses the *ratione materiae*, *ratione temporis* and *ratione territorii* of the field of the application of the provision in question, and then the very concept of consumer contract and applicable law that applies to it. One of the fundamental principles of the Rome I Regulation is the principle of party autonomy, that is, the right of the contracting parties to choose by agreement under which law a specific contract will be governed. Therefore, the law chosen by the contracting parties is primarily applicable. In the case where the choice was absent, the law of the country where the consumer has his habitual residence will be applicable for the consumer contract, but only if certain conditions are met. However, parties' choice of law may not have the result of depriving the consumer of the protection guaranteed to him by the provisions that cannot be derogated by agreement by virtue of the law which would have been applicable if the choice had not been made, i.e. the law of the country in which the consumer has his habitual residence. Finally, exceptions to the general rule are also discussed, in which the provisions of Article 6 of Rome I Regulation do not apply.

Keywords: applicable law, consumer, consumer contract, private international law, consumer protection, Rome I Regulation

III. Sadržaj

1. UVOD	1
2. POVIJESNI RAZVOJ I SVRHA ODREDBE O MJERODAVNOM PRAVU ZA POTROŠAČKE UGOVORE	3
2.1. Razvoj zaštite potrošača	3
2.2. Svrha odredbe o mjerodavnom pravu za potrošačke ugovore prema Uredbi Rim I	4
2.3. Povijesni razvoj odredbe o mjerodavnom pravu za potrošačke ugovore prema Uredbi Rim	7
3. POLJE PRIMJENE ČLANKA 6. UREDBE	10
3.1 Polje primjene <i>ratione materiae</i> i opseg primjene mjerodavnog prava	10
3.2 Polje primjene <i>ratione temporis</i>	11
3.3 Pravilo univerzalne primjene i polje primjene <i>ratione teritorii</i>	12
4. POTROŠAČKI UGOVORI PREMA ČLANKU 6., STAVKU 1. UREDBE RIM I	13
4.1 Pojam potrošačkog ugovora	13
4.2 Pojam potrošača	14
4.3 Pojam poduzetnika	16
4.4 Svrha sklapanja ugovora	18
4.4.1 Ugovori s dvostrukom svrhom	18
4.4.2 <i>Start-up</i> ugovori	20
4.5 <i>Targeted activity test</i>	20
4.5.1 Provođenje komercijalne ili stručne djelatnosti	22
5. IZBOR MJERODAVNOG PRAVA ZA POTROŠAČKI UGOVOR I UOBIČAJENO BORAVIŠTE	24
5.1 Stranačka autonomija pri izboru mjerodavnog prava	24
5.2 Ograničenje stranačke autonomije	25
5.3 Oblik izbora mjerodavnog prava za potrošački ugovor	25
5.4. Uobičajeno boravište	26
6. IZNIMKE OD OPĆENITOG PRAVILA	27
7. ZAKLJUČAK	28
8. POPIS LITERATURE	29

1. UVOD

Temeljni izvor kolizijskih pravila za ugovorne obveze u Europskoj Uniji (dalje: EU) jest Uredba (EZ) br. 593/2008 Europskog parlamenta i Vijeća o pravu mjerodavnom za ugovorne obveze (dalje: Uredba Rim I.)¹ od 17. lipnja 2008. godine, a kojom je područje ugovorne odgovornosti, odnosno pitanje mjerodavnog prava koje se na nju primjenjuje unificirano na prostoru Europske Unije. Uredbe EU-a neposredno se primjenjuju u državama članicama EU-a od dana njihova stupanja na snagu i ne transponiraju se u unutarnje pravo. Slijedom toga, unutarnja kolizijska pravila o pravu mjerodavnom za ugovorne obveze primjenjivat će se samo u pogledu onih pravnih stvari koje se nalaze izvan područja primjene Uredbe Rim I.² Između ostalog, Uredba Rim I posebnu pažnju posvećuje ugovorima koje karakterizira neravnoteža u odnosima snaga između ugovornih stranaka, a zbog čega se logično javlja potreba zaštite one slabije, među kojima posebno ističem potrošačke ugovore koji su upravo i predmet obrade ovog rada.

Prvi korak prema unifikaciji kolizijskih normi za ugovorne obveze učinjen je 1980. godine donošenjem Rimske konvencije o mjerodavnom pravu za ugovorne obveze (dalje u tekstu: RK³). Međutim, RK je zbog svoje pravne naravi međunarodnog ugovora ipak predstavljala ograničeno sredstvo za unifikaciju kolizijskih pravila za određivanje mjerodavnog prava za ugovorne obveze na području EU-a. Prije svega, nije stupala na snagu automatski u svim državama članicama EU-a nego je trebala biti transformirana u domaće zakonodavstvo sukladno zakonodavnim zahtjevima pojedinih država članica.⁴ Nadalje, protekom vremena podvrgavana je brojnim promjenama do kojih je dolazilo pristupanjem novih država članica EU-a zbog čega je svaki put iznova dolazilo do novih pregovora u kojima je doživljavala brojne modifikacije.⁵ Kao odgovor na spomenute izazove Komisija 2003. godine izdaje Zelenu knjigu Komisije o preinačenju Rimske konvencije o mjerodavnom pravu za ugovorne obveze iz 1980.

¹ UREDBA (EZ) br. 593/2008 Europskog parlamenta i Vijeća od 17. lipnja 2008. o pravu koje se primjenjuje na ugovorne obveze, *SL EU L 177*, 4.7.2008.

² Zgrabljic Rotar, Dora, Babić, Davor Adrian, *Reforma kolizijskih pravila za ugovorne obveze u pravu Europske unije*, Hrvatska pravna revija, travanj 2010, Pregledni znanstveni članak 54-62.

³ Rimska konvencija o mjerodavnom pravu za ugovorne obveze od 19.6.1980., *SL L 266*, 9.10.1980.

⁴ Zgrabljic, Rotar/Babić: op. cit. bilj. 2, str. 54.

⁵ Behr Volker, *Rome I Regulation, A mostly unified private international law of contractual relationships within most of the European Union* in *Journal of Law and Commerce*, Vol. 29:233, 2011; str. 248.

godine u instrument Europske zajednice (dalje: Zelena knjiga)⁶. Kao jedan od bitnih razloga za donošenje Uredbe Rim I navodi se i preinaka članka 5. RK, a koji se tiče upravo zaštite potrošača, čime je Austrija i uvjetovala svoje pristupanje EU-u.⁷

Pravni temelj za unifikaciju kolizijskih pravila u Europskoj uniji donošenjem uredbama Zajednice postavljen je u člancima 61. i 65. Ugovora iz Amsterdama iz 1997. godine⁸. Od tada je na području europskoga međunarodnoga privatnog prava doneseno petnaestak uredbama. Zamisao o unifikaciji pravila međunarodnoga privatnog prava nastala je iz potrebe uređivanja onih područja prava koja su bila važna za funkcioniranje unutarnjeg europskog tržišta. Prednost se pritom u početku davala unifikaciji odredaba međunarodnoga građanskog procesnog prava pred odredbama o mjerodavnom pravu.⁹

Predmet ovog rada je analiza odredbe članka 6. Uredbe Rim I koja uređuje mjerodavno pravo za potrošačke ugovore. Pritom se polazi od razmatranja povijesnog razvoja donošenja predmetne odredbe i njezine svrhe (2). Nakon toga u radu se analiziraju polja primjene odredbe članka 6. Uredbe Rim I *ratione materiae*, *ratione temporis* i *ratione teritorii* (3). Rad se nastavlja detaljnom analizom potrošačkih ugovora te za njih mjerodavnog prava temeljem odredbe članka 6. stavka 1., što uključuje i razradu pojedinih u njoj sadržanih pojmova (4). Nakon toga razmatra se odredba članka 6. stavka 2. Uredbe Rim I koja omogućuje strankama potrošačkog ugovora izbor mjerodavnog prava poštujući načelo stranačke autonomije kao jedno od temeljnih načela ugovornog prava, ali ujedno i ograničava tu autonomiju u svrhu zaštite potrošača kao slabije ugovorne strane te se analizira poveznica uobičajenog boravišta potrošača sadržana u članku 6. stavku 1. Uredbe Rim (5). U posljednjem poglavlju obrađuju se iznimke od općenitog pravila propisane člankom 6., stavkom 4. Uredbe Rim I (6) te se na kraju rada iznosi zaključak prethodno provedene analize (7).

⁶ Green Paper of 14 January 2003 on the conversion of the Rome Convention of 1980 on the law applicable to contractual obligations into a Community instrument and its modernization, COM(2002) 654 fina.

⁷ Zgrabljčić, Rotar/Babić, op. cit. bilj. 2, str. 56.

⁸ Ugovor iz Amsterdama o izmjenama Ugovora o Europskoj uniji, Ugovora o osnivanju Europskih zajednica i pojedinim povezanim aktima, SL C 340, 10.11.1997.čl. 129.

⁹ Zgrabljčić, Rotar/Babić, op. cit. bilj. 2, str. 54. i 55.

2. POVIJESNI RAZVOJ I SVRHA ODREDBE O MJERODAVNOM PRAVU ZA POTROŠAČKE UGOVORE

2.1. Razvoj zaštite potrošača

Zaštita potrošača predstavlja neizravnu politiku Europske unije. Ona se razvija u okviru izgradnje unutarnjeg tržišta te ne predstavlja samostalnu politiku EU-a. Međutim, zbog razvoja unutarnjeg tržišta i ubrzavanja gospodarske dinamike želi se privući kako potrošače da kupuju u drugim državama, tako i trgovce da u njima trguju. To je dovelo do potrebe ujednačavanja postojećih pravnih režima o zaštiti potrošača ili stvaranja novog zakonodavnog okvira koji će potrošačima jamčiti ista prava i obveze u europskom gospodarskom prostoru. Zaštita potrošača područje je podijeljene nadležnosti između Unije i država članica, odnosno ne predstavlja samostalnu politiku EU-a, a zbog čega se pravo zaštite potrošača na razini EU-a i nakon provedbe brojnih mjera harmonizacije i dalje značajno razlikuje.¹⁰

Proces ujednačavanja prava zaštite potrošača u EU-u traje već gotovo 50 godina. Zaštita potrošača u pravu EU-a oblikovala se kroz nekoliko stadija. Pravo zaštite potrošača oblikuje se prvobitno kroz pravila "soft law" prava.¹¹

Prvi je dokument takve vrste Preliminarni program EEZ o zaštiti potrošača i politici informiranja iz 1975. godine¹². Preliminarni program po prvi puta navodi pet osnovnih prava potrošača: pravo na zaštitu zdravlja i sigurnosti, pravo na zaštitu ekonomskih interesa, pravo na naknadu štete, pravo na obaviještenost, pravo na predstavljenost. Upravo taj dokument predstavlja prvi pokušaj definiranja pravnog okvira budućeg prava zaštite potrošača u EU-u.

Stupanjem na snagu Ugovora iz Maastrichta 1993. godine¹³ započinje novo, važno razdoblje u razvoju zaštite potrošača u EU-u. Ugovor iz Maastrichta prvi je od Ugovora u kojem je zaštiti potrošača posvećeno posebno poglavlje. U članku 129. (a) Ugovora navodi se: "Zajednica će

¹⁰ Akšamović, Dubravka, Marton Marija, Zaštita potrošača u pravu EU, de lege lata, de lege ferenda u Župan Mirela (urednik): Pravni aspekti prekogranične suradnje i EU integracija: Mađarska Hrvatska, Pravni fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Pečuh-Osijek, 2011, str. 9-38.

¹¹ *Ibidem*, str. 9-38.

¹² Council Resolution of 14. April 1975 on a Preliminary programme of the EEC for a consumer protection and information policy, OJ C 092, 25/4/1975.

¹³ Ugovor iz Maastrichta o Europskoj uniji od 7. veljače 1992. godine, SL EUC 191 od 29.7.1992.

doprinositi uspostavljanju visoke razine zaštite potrošača i to temeljem članka 100. (a) Ugovora u okviru programa zajedničkog tržišta, te temeljem posebnih programa i mjera država članica koje su usmjerene na zaštitu zdravlja, sigurnosti i ekonomskih interesa potrošača.“

Ugovor iz Amsterdama sljedeći je od dokumenata koji su obilježili razvoj prava o zaštiti potrošača. Njime se po prvi put u nekom od Ugovora izričito formuliraju osnovna prava potrošača. Naime, u članku 129. Ugovora iz Amsterdama¹⁴ navodi da će *"radi promicanja interesa potrošača i osiguranja visokog stupnja zaštite potrošača, EZ doprinosi zaštiti zdravlja, sigurnosti i ekonomskih interesa potrošača, kao i promicanju njihova prava na obavještenost, obrazovanje i organiziranje u svrhu zaštite njihovih interesa.“*

Sljedeći važan korak u zaštiti potrošača predstavlja Ugovor o funkcioniranju Europske unije (dalje: "UFEU")¹⁵. Naime, njegove članke 12. i 169. možemo smatrati današnjim ustavnopravnim temeljem zaštite potrošača. Članak 169. UFEU glasi: *"U cilju unapređenja interesa potrošača i osiguranja visoke razine zaštite prava potrošača, Unija će doprinositi zaštiti zdravlja, sigurnosti i ekonomskih interesa potrošača, kao i unapređenju prava potrošača na informiranje, obrazovanje i njihovo organiziranje“*. Međutim, zadržana je formulacija prema kojoj države članice mogu usvojiti i strože mjere zaštite potrošača od onih koje su propisane kao minimalna razina zaštite potrošača. Potonja je odredba u praksi stvorila niz problema. Tomu je tako jer je državama članicama bilo dopušteno usvojiti različite standarde razine zaštite potrošača, te su neke države članice usvojile samo minimalne standarde, dok su se druge opredijelile za više i strože standarde zaštite potrošača.¹⁶ Zbog toga su pravila EU-a o zaštiti potrošača pravila minimalne harmonizacije, a zbog čega su, u posljednje vrijeme razvidni trendovi i tendencija maksimalne harmonizacije prava putem tzv. horizontalnih pravnih mjera harmonizacije.¹⁷

2.2. Svrha odredbe o mjerodavnom pravu za potrošačke ugovore prema Uredbi Rim I

Usprkos postojanju širokog međunarodnog konsenzusa oko zaštite potrošača, ovisno o tome je li ugovor uređen zakonom zemlje gdje poduzeće ima svoje uobičajeno boravište ili prema

¹⁴ Ugovor iz Amsterdama o izmjenama Ugovora o Europskoj uniji, Ugovora o osnivanju Europskih zajednica i pojedinim povezanim aktima, SL C 340, 10.11.1997., čl. 129.

¹⁵ Ugovor o funkcioniranju Europske unije, SL EU 2012 C 326.

¹⁶ Akšamović/Marton, op.cit. bilj. 10. str. 11.

¹⁷ *Ibidem*, str. 11.

zakonu zemlje u kojoj potrošač ima svoje uobičajeno boravište ili pak prema zakonu neke druge zemlje, razlikovat će se opseg prava koja će potrošačima biti zajamčena.¹⁸ To je osobito važno zbog naravi potrošačkih ugovora koje karakterizira neravnopravan položaj ugovornih strana zbog čega je potrošačima, kao slabijoj strani, potrebno osigurati dodatnu zaštitu pravilima o sukobu zakona koja su povoljnija za njih od općih pravila. S obzirom da direktive EU-a koje normiraju područje zaštite potrošača predviđaju samo minimalno usklađivanje, problemi različite razine zaštite javljaju se ne samo u odnosu na treće države već i među državama članicama.¹⁹

Stoga namjera zakonodavca ide u smjeru ispunjavanja ciljeva nacionalnih zakonodavaca koji nastoje zaštititi potrošače od zlouporabe slobode ugovaranja kako "kod kuće" tako i na međunarodnoj razini. Potrošače bi trebalo zaštititi pravilima države u kojoj imaju uobičajeno boravište, od kojih se ne može odstupiti sporazumom ugovornih stranaka, pod uvjetom da je potrošački ugovor sklopljen kao posljedica stručnog obavljanja komercijalnih ili profesionalnih djelatnosti u toj državi. Ista se zaštita mora jamčiti i ako poduzetnik, dok ne obavlja svoje komercijalne odnosno stručne djelatnosti u državi u kojoj potrošač ima uobičajeno boravište, na bilo koji način usmjerava svoje aktivnosti na tu državu ili na nekoliko država, uključujući i tu državu, te se ugovor sklapa kao posljedica tih aktivnosti.²⁰

Naime, smatralo se kako bi se cilj koji je postignut odredbom čl. 6. Uredbe Rim I mogao postići primjenom domaćih potrošačkih propisa kao pravila neposredne primjene prema članku 9., stavku 1. Uredbe Rim I. Međutim, takva kvalifikacija nacionalnih odredbi o zaštiti potrošača bila bi u suprotnosti s uspostavljenim razlikovanjem između odredba od kojih se ne može sporazumno odstupiti, s jedne strane i pravila neposredne primjene), s druge strane. Osim toga, primjena članka 9., stavka 2. Uredbe Rim I dovela bi do neposredne primjene odredaba o zaštiti potrošača koje su na snazi u državi suda pred kojim se vodi postupak, a kojima može nedostajati potreban teritorijalni odnos s konkretnim potrošačkim ugovorom, a posebno u onim situacijama u kojima je potrošač sklopio takav ugovor u inozemstvu.²¹

¹⁸ Callies Graf-Peter, Rome Regulations-Commentary on the European rules on the conflict of law, Wolters Kluwer, 2nd edition, 2015, str. 156, para. 2.

¹⁹ *Ibidem*, str. 156, para. 3.

²⁰ *Ibidem*

²¹ *Ibidem*, str. 156., para. 4.

Alternativni prijedlog je stoga bio primijeniti pravo, a u slučaju izbora prava, prinudnih propisa države u kojoj se nalazi potrošačevo uobičajeno boravište ako je ugovor sklopljen na inicijativu poduzetnika u toj državi. Takvo rješenje je konačno i bilo uneseno u članak 5. RK koji je na taj način bio usklađen s pravilima o nadležnosti u potrošačkim ugovorima propisanim čl. 13. Konvencije o nadležnosti i ovrsi sudskih odluka u građanskim i trgovačkim stvarima (Brusselska konvencija) iz 1968. godine (dalje: "BK")²² čime je EU zakonodavac pritom uvažio mišljenje Suda EU izneseno u presudi C-150/77 Bertrand.²³ U tom predmetu Sud EU-a je izveo zaključak da zaštita kupca koju pruža članak 13. BK-e treba biti ograničena isključivo na potrošače.

Ratio ograničavanja zaštite koju je pružao članak 13. BK-e isključivo na potrošače jednostavno se može objasniti na sljedeći način. Pasivni potrošač, koji možda nije svjestan međunarodnog karaktera situacije, ima razumno očekivanje da će se primjenjivati pravo države njegovog uobičajenog boravišta, što je predvidljivo i za društvo koje namjerno usmjerava svoje aktivnosti na to tržište. Aktivni potrošač, koji samoinicijativno pristupa poslovanju na stranom tržištu mora biti svjestan činjenice da njegovo domicilno pravo, a time i zaštita koju mu ono pruža "ne putuje s njim", odnosno da zaštitu koju mu pruža domaće zakonodavstvo ne može očekivati i u inozemstvu. U tom smislu, svrha članka 6. je ograničenija.²⁴ Diskrepancija u ravnoteži ugovornih snaga koja se javlja zbog nejednake pregovaračke moći između potrošača i stručnjaka, a zbog čega potrošači dolaze u nepovoljniji položaj, iziskuje sprječavanje ugovaranja u kojem bi izbor mjerodavnog prava, za ugovor koji je inače usko vezan uz pravo države uobičajenog boravišta potrošača, ustvari služio izbjegavanju prisilnih propisa o zaštiti potrošača te države.

Dok se autonomija stranaka smatra logičnim proširenjem privatne autonomije u međunarodnu, članak 6. Uredbe Rim I je logično proširenje ograničenja slobode ugovaranja koja se u domaćem ugovornom pravu propisuje upravo zbog zaštite potrošača kao slabije ugovorne strane.²⁵

²² Konvencija o nadležnosti ovrsi sudskih odlukanu građanskim i trgovačkim stvarima (Brusselska konvencija) od 27. rujna 1968. SL 1972, L 299, str. 32.

²³ Sud EU, C-150/77 od 21.12.1978., Bertrand v Paul Ott KG, ECLI:EU:C:1978:137, para. 21.

²⁴ Callies, op.cit. bilj. 18, str. 157., para. 4.

²⁵ *Ibidem*, str. 157., para. 5.

2.3. Povijesni razvoj odredbe o mjerodavnom pravu za potrošačke ugovore prema Uredbi Rim

Zaštita potrošača, kao slabije ugovorne strane, koja se u praksi nalazi u podređenom smislu u odnosu na poduzetnika već je bio jedan od ciljeva Rimske konvencije.²⁶ Uredba Rim I kao sljednica Rimske konvencije nastoji u većoj mjeri odgovoriti na zahtjeve stranačke autonomije i mjerodavnog prava u nedostatku njegova izbora, a posebno kod ugovora kod kojih postoji disparitet u pregovaračkoj moći ugovornih strana. Takvo stajalište je prezentirano u recitalu Uredbe Rim I navodeći da je *“u pogledu ugovora sklopljenih s ugovornim strankama koje se smatraju slabije, te ugovorne strane potrebno zaštititi pravilima o sukobu zakona koja su povoljnija od njih od općih pravila”*.²⁷

Zaštita potrošača postiže se u ograničenom smislu već u RK odredbom članka 5., stavka 3. koja propisuje da *“neovisno o odredbama članka 4., na ugovore iz ovog članka, u nedostatku izbora prava u skladu s člankom 3., primjenjuje se pravo države u kojoj potrošač ima uobičajeno boravište ako je ugovor sklopljen u okolnostima koje su opisane u stavku 2. ovog članka.”* Manjkavost RK očituje se prije svega u broju tipova potrošačkih ugovora koji potpadaju pod zaštitu koju im pružaju odredbe Konvencije. Navedeno je evidentno iz odredbe članka 5., stavka 1. prema kojoj se zaštita primjenjivala *“na ugovore o isporuci pokretnih stvari ili na ugovore o pružanju usluga nekoj osobi, potrošaču, sa ciljem koji je izvan njegove profesionalne djelatnosti, ili na ugovore o financiranju takvog posla.”* Od zaštite su izrijeком isključeni ugovori o prijevozu i ugovori o pružanju usluga u slučaju kada se te usluge pružaju potrošaču isključivo u državi koja nije država u kojoj on ima uobičajeno boravište.²⁸ Međutim, iznimku ipak predstavljaju ugovori koji, po jedinstvenoj cijeni, predviđaju kombinirane usluge prijevoza i smještaja pa će potrošač u takvim slučajevima uživati zaštitu prava države svoga uobičajenog boravišta.²⁹

²⁶ Ragno, Francesca: The law applicable to Consumer Contracts under the Rome 1 Regulation u Ferrari Franco;Leible Stefan (eds): Rome 1 Regulation: The law applicoable to contractual obligations, sellier european law publisher, 2009, str. 129.

²⁷ Behr, op. cit. bilj. 5, str. 249.

²⁸ *Ibidem*, str. 248.

²⁹ Rimska konvencija o mjerodavnom pravu za ugovorne obveze od 19.6.1980., *SL L 266, 9.10.1980.*

Poštivanje načela stranačke autonomije rezultiralo je mogućnošću stranačkog izbora mjerodavnog prava i u slučaju sklapanja potrošačkih ugovora. Međutim, konzekvence takvoga izbora bile su drugačije od onih kada su stranke sklapale ugovore kod kojih ne postoji neravnoteža između ugovornih strana.³⁰ Dakle, odredbom članka 5., stavka 2. propisano je da se *“izborom mjerodavnog prava koji su učinile stranke, ne smije potrošaču oduzeti zaštita koju mu daju prinudni propisi države u kojoj ima uobičajeno boravište“* i to ako je ispunjen jedan od uvjeta taksativno navedenih u tom stavku: (1) ako je sklapanju ugovora u toj državi prethodila posebna ponuda upućena njemu ili promidžba, a on je u toj državi poduzeo sve potrebne korake za sklapanje ugovora, ili (2) ako je druga stranka ili njezin zastupnik primio potrošačevu narudžbu u toj državi, ili (3) ako je predmet ugovora prodaja robe, a potrošač je putovao iz te države u drugu državu i ondje dao svoju narudžbu, pod uvjetom da je potrošačevo putovanje organizirao prodavatelj kako bi potrošača potaknuo na kupnju. U suprotnom, ako se konkretan slučaj nije mogao podvesti pod neki od navedenih primjera, potrošač nije uživao zaštitu prava države svog uobičajenog boravišta.³¹ Kao što je prethodno spomenuto, u slučaju izostanka stranačkog izbora mjerodavnog prava, primjenjivat će se pravo uobičajenog boravišta potrošača ako se ugovor može podvesti pod neki od slučajeva navedenih u članku 5., stavku 2. RK.

U Zelenoj knjizi 2003. godine Komisija je ponudila na raspravu osam različitih mogućnosti revizije članka 5. RK.³² Kao što je bilo i očekivano, između osamdeset odgovora koji su podastrijeti većina je smatrala da bi pravilo o mjerodavnom pravu za potrošačke ugovore u predloženoj Uredbi Rim I trebalo biti usklađeno s člankom 15(1)(c) Uredba Bruxelles I (danas čl. 17. Uredbe Bruxelles I bis), a u svrhu uspostavljanja ujednačenosti pravila o nadležnosti i pravila o mjerodavnom pravu koja je prvotno bila uspostavljena između članka 13(3) BK i članka 5(2) RK.³³ Takvo rješenje je potom uneseno u Prijedlog Uredbe Rim I te konačno u članak 6 stavak 1. Uredbe Rim I, a što se očituje u recitalu 24 Preambule Uredbe propisavši da je *“u svrhu usklađenosti s Uredbom (EZ) br. 44/2001 potrebno je i upućivanje na pojam usmjeravanja djelatnosti kao uvjet za primjenu pravila o zaštiti potrošača te da se koncept tumači jednako kao i na temelju Uredbe (EZ) br. 44/2001 i ove Uredbe...“*

³⁰ Behr, op. cit. bilj. 5, str. 249.

³¹ *Ibidem*, str. 249.

³² Zelena knjiga iz 2003. godine, op. cit. bilj. 6, para. 3.2.7.3.

³³ Callies, op. cit. bilj. 18, str. 162, para 17.

Jedno od glavnih prijepora prilikom pregovora o Uredbi Rim I predstavljala je formulacija odredbe članku 5. stavku 2. RK koja je određivala da *“izborom mjerodavnog prava koji su učinile stranke, ne smije se potrošaču oduzeti zaštita koju mu daju prinudni propisi države u kojoj ima uobičajeno boravište“*. Takav preferencijalni pristup u određivanju mjerodavnog prava kritiziran je zbog kompleksnosti koji unosi u proces određivanja mjerodavnog prava u sporovima koji se odnose na potrošačke ugovore, a koji su uglavnom sporovi male vrijednosti.³⁴ Kao prvo, takav pristup zasnovan je na ideji postojanja jasne crte razgraničenja između dispozitivnih i prinudnih pravila ugovornog prava što nije uvijek slučaj. Također, nemoguće je na općenitoj razini utvrditi pruža li izabrano pravi ili pravo uobičajenog boravišta potrošača veću zaštitu, već je to moguće učiti samo uzimajući u obzir okolnosti konkretnog slučaja. Konačno, miješanje pravnih pravila različitih pravnih sustava mogao bi dovesti do pristranog biranja povoljnijih pravnih pravila iz dva različita pravna sustava.³⁵ Upravo je zbog toga Komisija 2005. godine predložila jednostavno kolizijsko pravilo koje je određivalo da je za potrošačke ugovore mjerodavno pravo države uobičajenog boravišta, čime bi stranke bile onemogućene u sklapanju sporazuma o pravu koje bi se primjenjivalo na predmetni ugovor. Komisija je smatrala kako je svrsishodnija primjena samo prava države uobičajenog boravišta potrošača ili pak države poduzetnika, a kako bi se izbjegle eventualne komplikacije istovremene primjene prava različitih pravnih sustava čime bi se narušilo načelo ekonomičnosti postupka kao jednog od ključnih u postupcima male vrijednosti.³⁶

U konačnici je, radi zaštite načela proporcionalnosti i načela funkcioniranja unutrašnjeg tržišta, postignut kompromis koji je bio na u skladu s rješenjem koje je već utanačeno odredbom članka 5., stavka 2. RK. Stoga, Uredba Rim I u članku 6., stavku 2. propisuje da iako ugovorne stranke mogu sklopiti stranački sporazum o mjerodavnom pravu, *“takav izbor ne može za posljedicu imati lišavanje potrošača zaštite koja mu je osigurana odredbama od kojih se ne može odstupiti sporazumom, na temelju prava koje bi bilo mjerodavno ... da mjerodavno pravo nije izabrano.“*

Međutim, članak 6. Uredbe Rim I donosi brojne izmjene glede mjerodavnog prava koje se primjenjuje na potrošačke ugovore, a u odnosu na svog prednika u formi članka 5. RK. Prije svega, potrošački ugovor definiran je preciznije, definirajući ne samo potrošača kao fizičku osobu koja sklapa ugovor u svrhu koja se smatra da je izvan njezine struke ili profesije, već i

³⁴ Callies, op. cit. bilj. 18, str. 163., para. 19.

³⁵ *Ibidem*

³⁶ *Ibidem*

drugu stranu, odnosno poduzetnika koji nasuprot potrošaču može biti fizička ili pravna osoba koja djeluje u obavljanju svoje struke ili profesije. Drugo, više nema kratkog i zatvorenog popisa ugovora koji potpadaju pod posebnu odredbu za potrošačke ugovore. Umjesto toga, ono što je bila iznimka je pretvorena u standard. Prema Uredbi Rim I, svaka vrsta ugovora može biti potrošački ugovor uz iznimku onih navedenih u stavku 4. članku 6. Konačno, dodatni uvjeti da se ugovor podvrgne članku 6. sada su prošireni tražeći da poduzetnik ili obavlja svoje komercijalne ili stručne aktivnosti u zemlji u kojoj potrošač ima svoje uobičajeno boravište, ili usmjerava takve aktivnosti na tu zemlju ili na nekoliko zemalja uključujući tu zemlju (uobičajenog boravišta potrošača) pod uvjetom da pritom ugovor spada u opseg takvih aktivnosti.³⁷

3. POLJE PRIMJENE ČLANKA 6. UREDBE

3.1 Polje primjene *ratione materiae* i opseg primjene mjerodavnog prava

Unutar materijalnog polja primjene Uredbe Rim I, postavljenog odredbom članka 1., odredbe članka 6. sadrže iznimku od generalnog kolizijskog pravila sadržanih u članku 3. i 4., baš kao što je bio i slučaj sa člankom 5. RK. Međutim, dok je polje primjene RK bilo ograničeno samo na određene ugovore navedene u članku 5., Uredba Rim I obuhvaća gotovo sve vrste potrošačkih ugovora bez obzira na njihov sadržaj što je rezultat namjere zakonodavca da uskladi kolizijska pravila koja se odnose na potrošačke ugovore s tada važećom odredbom članka 15(1)(c) Uredbe Bruxelles I (sada odredba čl. 17 Uredbe Bruxelles I) kojom je uređena nadležnost u sporovima koji se odnose na potrošačke ugovore.³⁸

Mjerodavno pravo za ugovor na temelju Uredbe Rim I u članku 12. posebno regulira: (a) tumačenje, (b) izvršenje, (c) unutar granica ovlasti dodijeljenih sudu na temelju postupovnog prava, posljedice potpune ili djelomične povrede obveza, uključujući procjenu štete u mjeri u kojoj je reguliraju zakonski propisi, (d) razne načine ukidanja obveza te preskripciju i zastaru tužbi te (e) posljedice ništavosti ugovora. U pogledu načina izvršenja i koraka koje je potrebno

³⁷ Behr, op.cit. bilj. 5, str. 250.

³⁸ Callies, op. cit. bilj. 18, str. 159, para 8.

poduzeti u slučaju nepotpunog izvršenja, u obzir se uzima pravo države u kojoj se provodi izvršenje.³⁹

Formalna valjanost potrošačkih ugovora prosuđuje se prema članku 11., stavku 4. prema kojem “*oblikovanje tih ugovora podliježe pravu države u kojoj potrošač ima uobičajeno boravište*“, kada ugovor spada u polje primjene članka 6. Takav slučaj biti će moguć jedino u slučaju kada se radi o potrošačkom ugovoru koji ne spada pod neku od iznimaka predviđenih stavkom 3. ili stavkom 4. članka 6. Stoga, članak 11., stavak 4. Uredbe Rim I doći će u primjenu jedino u slučaju u kojem potrošački ugovor sadrži klauzulu o izboru mjerodavnog prava, a pravilo o obliku potrošačkog ugovora nema karakter prisilne odredbe prema pravu države uobičajenog boravišta potrošača.⁴⁰

Ne dovodeći u pitanje odredbe članaka 5. i 7. Uredbe Rim 1, recital 32 određuje da “*s obzirom na posebnu prirodu ugovora za prijevoz i ugovora o osiguranju, specifične odredbe moraju osigurati odgovarajuću razinu zaštite putnika i osiguranika. Stoga se članak 6. ne bi trebao primjenjivati u smislu navedenih ugovora.*“ U skladu s tim, odredbom članka 6., stavka 4.(b) iz primjene članka 6. Uredbe Rim I izuzeti su svi ugovori o prijevozu koji ne predstavljaju ugovore o paket putovanju u smislu Direktive Vijeća 90/314/EEZ od 13. lipnja 1990. o paket putovanjima, organiziranim izletima i paket aranžmanima (dalje u tekstu: “Direktiva Vijeća 90/314/EEZ“).⁴¹

Konačno, za predugovornu odgovornost za štetu (*culpa in contrahendo*) u sporovima koji proizlaze iz namjere sklapanja potrošačkih ugovora mjerodavno pravo određuje se temeljem odredaba Uredbe Rim I.⁴²

3.2 Polje primjene *ratione temporis*

Uredba Rim I, sukladno članku 29. stavku 1. stupila je na snagu 24. srpnja 2008. godine odnosno dvadesetog dana od objave u Službenom listu Europske Unije, a u skladu s člankom

³⁹ UREDBA (EZ) br. 593/2008 Europskog parlamenta i Vijeća od 17. lipnja 2008. o pravu koje se primjenjuje na ugovorne obveze, SL EU L 177, 4.7.2008., čl. 12., st. 2.

⁴⁰ *Ibidem*, str. 160, para 13.

⁴¹ Direktiva Vijeća 90/314/EEZ od 13. lipnja 1990. o putovanjima, odmorima i kružnim putovanjima u paket aranžmanima, SL L 158, 23.6.1990.

⁴² Callies, op. cit. bilj. 18, str. 159, para 8.

28. primjenjuje se na ugovore sklopljene nakon 17. prosinca 2009. godine. Sud EU-a u predmetu Homawoo v GMF je ustanovio da za utvrđivanje vremenske primjene Uredbe Rim II nisu relevantni ni datum pokretanja postupka ni datum određivanja mjerodavnog prava od strane nacionalnog suda. Kao što proizlazi iz članka. 3. Uredbe jedini datum koji se treba uzeti u obzir jest dan nastanka štetnog događaja. Iz tog razloga članke 31. i 32. Uredbe u vezi 5 člankom 297. Ugovora o funkcioniranju Europske unije treba tumačiti tako da je nacionalni sud obvezan tu Uredbu primjenjivati samo na štetne događaje koji su nastupili nakon II. siječnja 2009. godine te da dan pokretanja postupka radi utuživanja naknade štete ili dan određivanja mjerodavnog prava od strane nacionalnog suda nemaju nikakva utjecaja na određivanje vremenske primjene ove Uredbe.⁴³ Isto vrijedi i za Uredbu Rim I.

U Republici Hrvatskoj Uredba Rim I primjenjuje se od dana njezina pristupa EU-u 1. srpnja 2013. godine. U skladu s člankom 2. Akta o uvjetima pristupanja RH Europskoj Uniji⁴⁴ te u skladu s načelom zabrane retroaktivne primjene prava, u Hrvatskoj se primjenjuje samo na ugovore sklopljene poslije toga. Što se tiče ugovora sklopljenih prije pristupanja EU-u, mjerodavno pravo se određuje odredbama Zakona o rješavanju sukoba zakona s propisima drugih zemalja u određenim odnosima (NN 53/91, 88/01; dalje: "ZRS").

3.3 Pravilo univerzalne primjene i polje primjene *ratione territorii*

Načelo univerzalne primjene, koje je propisano odredbom članka 2. Uredbe, određuje da se pravo mjerodavno prema Uredbi primjenjuje neovisno o tome je li ono pravo neke države koja je članica Europske unije s trećim državama, odnosno kako na državljane EU-a tako i na državljane trećih država ili pak osobe koje u njima imaju prebivalište ili uobičajeno boravište.⁴⁵

Uredba Rim I na snazi je u svim državama članicama osim u Danskoj koja ne sudjeluje u suradnji u građanskim i trgovačkim. Navedeno je evidentirano u recitalu 46. Uredbe Rim I

⁴³ Sud EU C-412/10 Deo Antoine Homawoo V GMF Assurances SA od 17. studenog 2011. g ECLI:EU:C:2011:747, para. 36 i 37.

⁴⁴ AKT o uvjetima pristupanja Republike Hrvatske i prilagodbama ugovora o Europskoj uniji, ugovora o funkcioniranju Europske unije i ugovora o osnivanju Europske zajednice za atomsku energiju koji je sastavni dio Ugovora o pristupanju Republike Hrvatske Europskoj Uniji od 9. prosinca 2011. godine, SL L 112, 24.4.2012, str. 10-110.

⁴⁵ Report on the Convention on the law applicable to contractual obligations by Mario Giuliano, Professor, University of Milan, and Paul Lagarde, Professor, University of Paris I SL C 282, 31.10.1980, p. 1-50.

prema kojem *“u skladu s člancima 1. i 2. Protokola o stajalištu Danske, priloženog Ugovoru o Europskoj uniji i Ugovoru o osnivanju Europske zajednice, Danska ne sudjeluje u donošenju ove Uredbe, Uredba nije za nju obvezujuća niti ju je dužna primjenjivati”*. Ujedinjeno Kraljevstvo i Irska imaju pravo izbora prema Protokolu o položaju Ujedinjenog Kraljevstva i Irske (*opt-in*). Slijedom toga, one su iskoristile to pravo tako da se ona primjenjuje i u tim državama.

Nakon budućeg istupanja Ujedinjenog Kraljevstva iz Europske unije ostaje otvoreno pitanje hoće li se ponovno primjenjivati Rimski konvencija kao međunarodni ugovor koji nikada nije raskinut, nego je tek derogiran Uredbom Rim I. To pitanje bit će predmetom pregovora između Ujedinjenog Kraljevstva i Unije i njezinih država članica povodom postupka istupanja temeljem čl. 50 UFEU.⁴⁶ Odlukom vlade UK Uredbe Rim I i Rim II inkorporirane su u domaće zakonodavstvo UK putem EU Bill-a. Stoga, ovo područje prava ostaje nepromijenjeno nakon povlačenja UK iz EU.

4. POTROŠAČKI UGOVORI PREMA ČLANKU 6., STAVKU 1. UREDBE RIM I

Članak 6. stavak 1. Uredbe Rim I određuje pojam potrošačkog ugovora definirajući ga kao *“... ugovor koji sklopi fizička osoba u svrhu za koju se smatra da je izvan njegove struke ili profesije (potrošač) s drugom osobom koja djeluje u svojoj struci ili profesiji (poduzetnik)...”* te *“...podliježe pravu države u kojoj potrošač ima uobičajeno boravište, pod uvjetom da poduzetnik: (a) provodi svoje komercijalne ili stručne djelatnosti u državi u kojoj potrošač ima uobičajeno boravište, ili (b) bilo kojim sredstvima usmjerava takve aktivnosti na tu državu ili na više država, uključujući tu državu, te da je ugovor obuhvaćen opsegom tih aktivnosti.”*

4.1 Pojam potrošačkog ugovora

Članak 6. primjenjuje se na sve ugovore sklopljene između potrošača i poduzetnika bez obzira na njihov sadržaj. Već iz stavka 1., članka 6. Uredbe Rim I proizlazi da se potrošačem smatra fizička osoba koja sklapa ugovor u svrhu za koju se smatra da je izvan njegove struke i profesije. Prema mišljenju suda EU-a pojmu “potrošač” potrebno je dati *“autonomno i jednako značenje na području cijele Unije ... a kako bi se osiguralo poštivanje ciljeva koje postavlja*

⁴⁶ Babić, Davor Adrian, Opće uređenje stranačkog izbora mjerodavnog prava prema Uredbi (EZ) 593/2008 o pravu mjerodavnom za ugovorne obveze („Rim“), Zagrebačka pravna revija, vol 5., br. 3, 2016., str. 273.

zakonodavstvo EU u području zaštite potrošača i dosljednost prava EU pri čemu je "posebnu važnost potrebno dati definiciji pojma "potrošač" u ostalim pravilima prava EU."⁴⁷ Stoga, potrebno je uzeti definiciju tog pojma iz ostalih pravnih izvora prava EU-a.⁴⁸

Odredba čl. 6. Uredbe Rim I sastavljena je prema odredbi članka 15., stavka 1., toč. (c) Uredbe Bruxelles I, kao i praksu Suda EU-a koja se odnosi na tumačenje te odredbe. Prema mišljenju Suda EU-a iznesenom u presudi C-180/06 *Ilsinger* tumačenje odredaba BK koje je iznio sud primjenjuje se i na Uredbu Bruxelles I.⁴⁹ U predmetu C-150/77 *Bertrand* Sud EU je prvi put iznio svoje mišljenje o tome da je posebna pravila koja vrijede za potrošačke ugovore, kao iznimke od općih pravila, potrebno tumačiti u skladu s načelom "*singularia non sunt extendenda*".⁵⁰ Isto mišljenje je Sud EU ponovio u predmetima C190/11 *Mühlleitner*⁵¹ te C-419/11 *Česka sporitelna*.⁵² Sud EU je pojasnio kako posebno pravilo za potrošačke ugovore iz članka 15.(1)(c) Uredbe Bruxelles I predstavlja derogaciju općeg pravila o nadležnosti (propisanog člankom 2(1) Uredbe Bruxelles I), kao i posebnog pravila o nadležnosti koje uređuje nadležnost za ugovore općenito (propisanog člankom 5(1) Uredbe Bruxelles I) te ga je kao takvog potrebno tumačiti restriktivno. U skladu s time, na isti bi način trebalo tumačiti i odredbu članka 6. Uredbe Rim I.⁵³

4.2 Pojam potrošača

Već iz izričaja same odredbe članka 6. Uredbe Rim I proizlazi da se "potrošačem" smatra fizička osoba koja ugovor sklapa u svrhu za koju se smatra da je izvan njegove struke i profesije. S obzirom na to da je, sukladno mišljenju Suda EU-a pojmu "potrošač" potrebno dati "autonomno i jednako značenje na području cijele Unije" pri čemu je "posebnu važnost potrebno je dati definiciji pojma "potrošač" u ostalim pravilima prava EU"⁵⁴, potrebno je uzeti u obzir definiciju tog pojma iz ostalih pravnih izvora prava EU-a. Tako odredba članka 2., točke (b) Direktive 93/13/EEZ definira potrošača kao svaku fizičku osobu koja nastupa za potrebe

⁴⁷ Sud EU, C-508/12 od 5.12.2013. *Walter Vapenik v Josef Thurner*, ECLI:ECLI:EU:C:1978:137, para. 21.

⁴⁸ Callies, op.cit. bilj. 18, str. 164, para. 21.

⁴⁹ Sud EU, C-180/06 od 14.5.2009. *Renate Ilsinger v Martin Dreschers*, ECLI:EU:2009:303, para. 41

⁵⁰ Sud EU, C-150/77 od 21.12.1978., *Bertrand v Paul Ott KG*, ECLI:EU:C:1978:137, para 21.

⁵¹ Sud EU, C-190/11 od 6.9.2012. *Daniela Mühlleitner v Ahmad Yusufi and Wadat Yusufi*. ECLI:EU:C:2012:542.

⁵² Sud EU, C-419/11 od 14.5.2013. *Česká spořitelna, a.s. v Gerald Feichter*, ECLI:EU:C:2013:165.

⁵³ Callies, op. cit. bilj. 18, str. 164., para 21.

⁵⁴ Sud EU, C-508/12 *Vapenik*, op. cit. bilj. 47, para. 23 i 25.

izvan okvira svojeg obrta, poduzeća i profesije. U skladu sa zakonodavstvom EU-a, tako je i u hrvatskom, Zakonu o zaštiti potrošača (NN 41/14, 110/15; dalje: "ZZP"), potrošač definiran kao "svaka fizička osoba koja sklapa pravni posao ili djeluje na tržištu izvan svoje trgovačke, poslovne, obrtničke ili profesionalne djelatnosti".⁵⁵ U predmetu C-774/19 A. B., B. B. v Personal Exchange International Limited Sud EU odlučio je da članak 15. stavak 1. Uredbe br. 44/2001 treba tumačiti na način da fizička osoba s domicilom u državi članici koja je, s jedne strane, s društvom sa sjedištem u drugoj državi članici sklopila ugovor o igri internetskog pokera, koji sadržava opće uvjete koje je utvrdilo potonje društvo, i s druge strane, nije službeno registrirala takvu djelatnost niti je takvu uslugu nudila trećima uz naplatu, ne gubi svojstvo „potrošača”, u smislu te odredbe, čak i kada ta osoba tu igru igra mnogo sati dnevno, posjeduje široko znanje i iz te igre ostvaruje znatnu dobit. Za potrebe te kvalifikacije, elementi poput iznosa dobiti proizišle iz igranja pokera, eventualna znanja ili stručnost te redovitost dotične osobe kao igrača pokera kao takvi ne dovode do toga da ta osoba gubi svojstvo „potrošača”, u smislu te odredbe.⁵⁶

S obzirom na prethodno navedeno, očito je kako je u pravnom sustavu EU-a jedna od bitnih pretpostavki da bi se netko mogao kvalificirati potrošačem jest da je fizička osoba. Takvo stajalište zauzeo je i Sud EU-a u presudi spojenim predmetima C-541/99 i C-542/99 Idealservice u kojoj iznosi zaključak da je pojam potrošač potrebno tumačiti sukladno prethodno opisanoj odredbi članka 2., točke (b) Direktive 93/13/EEZ koja iz definicije potrošača isključuje pravne osobe.⁵⁷ Nadalje, prema ustaljenoj praksi Suda EU-a pojam potrošača odnosi se isključivo na "privatnog krajnjeg potrošača koji se ne bavi trgovinom ni profesionalnom djelatnošću"⁵⁸. Stoga se samo "ugovori koji su zaključeni u svrhu zadovoljavanja potreba pojedinca u smislu privatne potrošnje popadaju pod odredbe koje služe zaštiti potrošača kao ugovorne strane koja se smatra ekonomski slabijom"⁵⁹. Naime, citirano

⁵⁵ ZZP (NN 41/14, 110/15), čl. 5., st. 1., toč. 15.

⁵⁶Sud EU, C-774/19 od 10.12.2020. A. B., B. B. v Personal Exchange International Limited, ECLI:EU:C:2020:1015, para. 49 i 50.

⁵⁷Sud EU, C-541/99 Cape Sne v Idealservice Srl i C-542/99 Idealservice MN RE Sas v OMAIbSrl od 22.11.2001., ECLI:EU:C:2001:625, para. 19.

⁵⁸ Sud EU, C-89/91 Shearson Lehmann Hutton Ine. V TVB Treuhandgesellschaft für Vermögensverwaltung i Beteiligungen mbH. Od 19.1.1993., ECLI:EU:EU:1993:15, para. 20 i 22.

⁵⁹ Sud EU, C-269/95 od 3.7.1997. Francesco Benincasa v Dentalkit Srl., ECLI:EU:C:1997:337, para. 17.

mišljenje sud je iznio prvi puta u svojoj presudi u predmetu C-269/95 Benincasa iz 1997. godine.

Slijedom navedenog, kao i iz samog izričaja odredbe članka 6., stavka 1. Uredbe Rim I, proizlazi da se pravna osoba, bez obzira na svrhu svojih djelatnosti, ne smatra se potrošačem. Stoga, se država, jedinice lokalne samouprave, sveučilišta, bolnice, vjerske zajednice, političke stranke, zaklade, fundacije, udruge kao i druge neprofitne organizacije, usprkos njihovom neprofitnom djelovanju nisu zaštićene kao potrošači.⁶⁰

4.3 Pojam poduzetnika

Za razliku od pojma "potrošač", za drugu stranu potrošačkog ugovora ne postoji ujednačen naziv na razini prava EU-a. Čl. 17(1)(c) najnovije Uredbe Bruxelles I (recast) ne sadrži takvu definiciju, već opisuje drugu ugovornu stranu kao osobu *"koja obavlja trgovačku ili profesionalnu djelatnost"*. Direktive EU-a koje uređuju zaštitu potrošača općenito koriste pojam "trgovac"⁶¹ ili posebne pojmove kao što su "dobavljač"⁶², "pružatelj usluge"⁶³ ili "vjerovnik"⁶⁴.

Prema Direktivi 2011/83/EU *"trgovac znači svaka fizička ili pravna osoba, neovisno o tome je li u privatnom ili javnom vlasništvu, koja djeluje uključujući i preko drugih osoba koje djeluju u njezino ime ili za njezin račun, u svrhe povezane sa svojom trgovačkom, poslovnom, obrtničkom ili profesionalnom djelatnošću"*.⁶⁵ Direktiva 2002/65/EZ određuje dobavljača kao *"svaku fizičku ili pravnu osobu, javnu ili privatnu koja je djelujući u svojem komercijalnom odnosno stručnom svojstvu, ugovorni pružatelj usluga koje se ugovaraju ugovorima na*

⁶⁰ Callies, op.cit. bilj. 18, str. 168, para. 30.

⁶¹ Direktiva 2011/83/EU op. cit. bilj. 73; Direktiva 2013/11/EU, op. cit. bilj. 75; Direktiva 1999/44/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 25. svibnja 1999. o određenim aspektima prodaje robe široke potrošnje i o jamstvima za takvu robu, SL EUL 171, 7.7.1999, str. 12-16 te Direktiva 2005/29/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 11. svibnja 2005. o nepoštenoj poslovnoj praksi poslovnog subjekta u odnosu prema potrošaču na unutarnjem tržištu i o Direktive Vijeća 84/450/EEZ, direktiva 97/7/EZ, 98/27/EZ i 2002/65/EZ Europskog parlamenta i Vijeća, kao i Uredbe (EZ) br. 2006/2004 Europskog parlamenta i Vijeća, SL EUL 149, 11.6.2005, str. 22-39.

⁶² Direktiva 2002/65/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 23. rujna 2002. o trgovanju na daljinu financijskim uslugama koje su namijenjene potrošačima i o izmjeni Direktive Vijeća 90/619/EEZ i direktiva 97/7/EZ 98/27/EZ, SL EU L 277, 9.10.2002, str. 16-24.

⁶³ Direktiva Vijeća 93/13/EEZ od 5. travnja 1993. o nepoštenim uvjetima u potrošačkim ugovorima, SL EUL 95, 21.4.1993. str. 29-34.

⁶⁴ Direktiva 2008/48/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 23. travnja 2008. o ugovorima o potrošačkim kreditima i stavljanju izvan snage Direktive Vijeća 87/102/EEZ, SL EUL 133, 22.5.2008, str. 66-92.

⁶⁵ Direktiva 2011/83/EU, op. cit. bilj. 61.

daljinu".⁶⁶ Prema Direktivi 93/13 EEZ "prodavatelj (robe) ili pružatelj (usluge)" definirani su kao "svaka fizička ili pravna osoba koja u ugovorima nastupa u okviru svojeg obrta, poduzeća i profesije, bez obzira na to je li u javnom ili privatnom vlasništvu."⁶⁷ Direktiva 2008/48/EZ određuje da je vjerovnik "fizička ili pravna osoba koja odobrava ili obećava odobriti kredit u okviru svojeg obrta, poslovanja ili profesije".⁶⁸

Hrvatski ZZP koristi za drugu stranu potrošačkog ugovora izraz "trgovac", koju definira kao "bilo koju osobu koja sklapa pravni posao ili djeluje na tržištu u okviru svoje profesionalne trgovačke, poslovne, obrtničke ili profesionalne djelatnosti, uključujući i osobu koja nastupa u ime i za račun trgovca".⁶⁹

S obzirom na navedene neujednačenosti u definiranju pojma "trgovac", Nacrt zajedničkog referentnog okvira (dalje u tekstu: "DCFR")⁷⁰ predlaže ujednačenu definiciju pojma "poduzetnik" za drugu stranu potrošačkog ugovora te ga u članku I. - 1:105(2) definira kao "bilo koju fizičku ili pravnu osobu, neovisno o tome je li u javnom ili privatnom vlasništvu, koja djeluje u svrhu povezanu s ostvarivanjem samostalne djelatnosti ili poslovne djelatnosti čak i ako ta osoba nema za cilj ostvarenje dobiti u obavljanju takvih aktivnosti".⁷¹ U skladu s time, poduzetnik može biti bilo pravna bilo fizička osoba. Takav zaključak *a contrario* proizlazi s obzirom na to da je već samom odredbom članka 6., stavka 1. potrošač definiran kao "fizička osoba", a poduzetnik samo kao "osoba". Međutim, u slučajevima kad se radi o poduzetniku koji je fizička osoba, da bi se radilo o potrošačkom ugovoru, takav ugovor mora biti sklopljen u njegovoj "struci ili profesiji".⁷²

Budući da poduzetnik djeluje "u svojoj struci ili profesiji" moglo bi se zaključiti da on uključuje ne samo trgovačke djelatnosti trgovaca, proizvođača i obrtnika, nego također i profesionalne djelatnosti onih koji se bave slobodnim zanimanjima kao što su liječnici, odvjetnici, arhitekti,

⁶⁶ Direktiva 2002/65/EZ, op. cit. bilj. 61.

⁶⁷ Direktiva Vijeća 93/13/EEZ, op. cit. bilj. 63.

⁶⁸ Direktiva 2008/48/EZ, op. cit. bilj. 64.

⁶⁹ Zakon o zaštiti potrošača, od 28.05.2022. g, NN 19/22, čl. 4., toč. 21.

⁷⁰ Nacrt Zajedničkog referentnog okvira za europsko privatno pravo (DCFR) rezultat je višegodišnjeg rada dvije istraživačke skupine: Study Group on a European Civil Code i Research Group on the Existing EC Private Law (tzv. -"acquis-group"). Draft Common Frame of Reference (DCFR): Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law (Outline Edition), urednici: von Bar, Christian et al., Sellier. European Law Publishers GmbH, Munich, 2009; čl. L-1:105(2) str. 178 i str. 347.

⁷¹ Draft Common Frame of Reference (DCFR): Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law (Outline Edition), urednici: von Bar, Christian et al., Sellier. European Law Publishers GmbH, Munich; 2009; čl. I.-I:1005(2) str. 178 i 547.

⁷² Callies, op.cit. bilj. 18, str. 167, para. 28.

dok su gospodarske djelatnosti zaposlenika isključene.⁷³ Stoga DCFR predlaže da odlučujući kriterij pri prosuđivanju radili li se u konkretnom slučaju o takvoj "*struci ili profesiji*" treba biti neovisno obavljanje samostalne djelatnosti. Važno je naglasiti kako poduzetnik ne mora nužno izravno primiti novčanu naknadu u zamjenu za prodani proizvod ili pruženu uslugu.⁷⁴ Tako primjerice pružatelj Internet usluga može besplatno nuditi usluge pružanja informacija, emaila ili društvene mreže, a ipak neizravno stjecati prihode prodajom oglasa ili prosljeđivanjem informacija o potrošačima. Za odluku tome radi li se o potrošačkom ugovoru bitna je svrha radi koje se ugovor sklapa. Međutim, radi li se u konkretnom slučaju o poduzetniku ili potrošaču treba ocijeniti sud u svakom pojedinom slučaju.⁷⁵

4.4 Svrha sklapanja ugovora

Da bi se ugovor moglo kvalificirati kao potrošački ugovor, ugovor mora biti sklopljen u svrhu za koju se smatra da je izvan struke i profesije potrošača. Iz odredbe članka 6. stavka 1. Uredbe Rim I proizlazi da nije važno je li poduzetnik znao ili morao znati za koju svrhu druga strana sklapa konkretni ugovor. Prava svrha sklapanja određenog ugovora pitanje je unutarnje volje pojedinca koje se općenito u ugovornom pravu ne smatra bitnim. U predmetu C-269/85 Benincasa Sud EU je objasnio da je, kako bi se odredilo ima li osoba svojstvo potrošača (pojam koji je potrebno restriktivno tumačiti), "*potrebno prije svega uzeti u obzir položaj te osobe u određenom ugovoru i to uzimajući u obzir naravi i svrhu ugovora*".⁷⁶ Sud EU navodi kako ista osoba u nekim odnosima može nastupati kao potrošač, a u drugima kao gospodarski subjekt (poduzetnik). Također, u trenutku sklapanja ugovora, poduzetnik ne mora biti siguran za koju svrhu druga strana nabavlja određenu stvar, a ugovor može biti sklopljen i za ostvarenje različitih svrha. Upravo zbog toga nacionalni sud treba uzeti u obzir, nema samo sadržaj, prirodu i svrhu ugovora, nego i objektivne okolnosti u kojima je bio zaključen.⁷⁷

4.4.1 Ugovori s dvostrukom svrhom

⁷³ *Ibidem*, str. 167., para. 27.

⁷⁴ Callies, op.cit. bilj. 18, str. 167, para. 28.

⁷⁵ Callies, op.cit. bilj. 18, str. 167, para. 28.

⁷⁶ Sud EU, C-269/95 Benincasa, op. cit. bilj. 59, para. 16.

⁷⁷ *Ibidem*.

Katkad je moguće da je ugovor sklopljen za ostvarenje različitih svrha, a u drugim se slučajevima namjena kupljene stvari može promijeniti.⁷⁸

Stoga, Sud EU u predmetu C-464/01 Gruber navodi kako "osoba koja sklapa ugovor o kupoprodaji proizvoda koji je namijenjen svrsi koja je djelomično služi njegovoj struci ili profesiji, a djelomično ne, ne može se pozivati na posebna pravila koja vrijede za potrošačke ugovore, osim ako je svrha u koju će proizvod služiti njegovoj struci ili profesiji toliko ograničena da je zanemariva u cjelokupnom kontekstu u kojem se stvar nabavlja, a činjenica da je možda privatna svrha radi koje je ugovor sklopljen prevladavajuća u konkretnom slučaju je nebitna."⁷⁹ Ovakvo shvaćanje suda naziva se još i tzv. test zanemarive poslovne svrhe (*negligible business purpose test*)."

Takvo mišljenje Suda EU-a u suprotnosti je sa shvaćanjem prema kojem je bitna prevladavajuća (pimarna) svrha sklapanja ugovora. Ovo shvaćanje proizlazi iz Izvješća Giuliano-Lagarde koje objašnjava da "kad trgovac, obrtnik ili osoba koja se bavi slobodnim zanimanjem djeluje djelomično u okviru, a djelomično izvan okvira djelatnosti koju obavlja, primjenjivat će se posebna pravila koja vrijede za potrošačke ugovore u slučaju kad ta osoba djeluje primarno izvan okvira svoje djelatnosti"⁸⁰ Međutim, "ako trgovac, obrtnik ili osoba koja se bavi slobodnim zanimanjem djeluje djelomično izvan okvira djelatnosti koju obavlja, ali drugoj strani to nije bilo niti je moralo biti poznato uzimajući u obzir sve okolnosti slučaja"⁸¹, posebna pravila neće se primjenjivati. Slično tome, DCFR definira potrošača kao "fizičku osobu koja djeluje primarno u svrhu koja nije povezana s njegovim obrtom, djelatnosti ili slobodnim zanimanjem."⁸²

Test zanemarive poslovne svrhe (*negligible business purpose test*) u usporedbi s prethodno opisanim tzv. testom primarne svrhe (*predominance test*) važno je sredstvo diferencijacije stranačkih uloga, čime doprinosi zahtjevima izvjesnosti mjerodavnog prava. Drugim riječima, potrebno je u svakom konkretnom slučaju odvagnuti prevladavajuću svrhu sklapanja određenog ugovora, odnosno sklapa li ga osoba u privatne ili poduzetničke svrhe.

⁷⁸ Callies, op. cit. bilj. 18, str. 168., para. 31.

⁷⁹ Sud EU, C-464/01 od 20.1.2005. Johann Gruber v Bay Wa AG, ECLI:EU:C:2005:32, para. 15.

⁸⁰ Report Giuliano/Lagarde, op. cit. bilj. 45, st. 1.

⁸¹ *Ibidem*.

⁸² DCFR, op. cit. bilj. 71, el. L-1:105, st. 1., str. 178.

Važno je pritom istaknuti da u svakom pojedinom slučaju konačnu odluku u tome treba li konkretni ugovor s dvostrukom svrhom tretirati kao potrošački ugovor ili ne donosi nacionalni sud pred kojim se postupak vodi.⁸³

4.4.2 Start-up ugovori

Ugovor koji sklapa fizička osoba u svrhu pokretanja vlastitog poslovanja (tzv. *start-up* ugovori) nalazi se na granici između potrošačkog i trgovačkog ugovora. Fizička osoba se ne može smatrati poduzetnikom sve dok se nalazi u fazi formiranja vlastitog poslovanja. Međutim, u odnosu na radnje poduzete u svrhu osnivanja poduzeća, takvu se osobu ne može smatrati niti potrošačem.⁸⁴ Sud EU objašnjava u presudi C-269/95 Benincasa da "*samo ugovori koji su sklopljeni u svrhu ispunjavanja individualnih potreba pojedinaca u uvjetima privatne potrošnje potpadaju pod doseg odredbe čiji je cilj zaštita potrošača kao slabije ugovorne strane.*"⁸⁵ Naime, Sud EU smatra kako je "*posebna zaštita koja se jamči tim odredbama (o zaštiti potrošača) neopravdana u slučaju ugovora sklopljenih u svrhu koja služi stručnoj ili profesionalnoj djelatnosti, čak i ako je takva djelatnost planirana samo ubuduće, jer činjenica da je djelatnost ima karakteristike slične budućoj djelatnosti ni na koji način toj djelatnosti ne oduzima njezin trgovinski ili poduzetnički karakter*".⁸⁶ Isto mišljenje Sud EU ponovio je i u presudi C-419/11 Česká spořitelna.⁸⁷ Prema tome, start-up ugovori koje sklapa fizička osoba nemaju karakter potrošačkog ugovora te u skladu s time ne uživaju zaštitu koju jamči članak 6. Uredbe Rim I.

4.5 Targeted activity test

Članak 6., stavak 1. Uredbe Rim I primjenjuje se na potrošačke ugovore pod uvjetom postojanja dodatnih dvaju uvjeta. Prvi je uvjet postavljen alternativno, a zahtijeva da poduzetnik "*(a) provodi svoje komercijalne ili stručne djelatnosti u državi u kojoj potrošač ima uobičajeno boravište ili (b) bilo kojim sredstvima usmjerava takve aktivnosti na tu državu ili na više država,*

⁸³ Callies, op.cit. bilj. 18, str. 169, para. 32.

⁸⁴ Callies, op.cit. bilj. 18, str. 171., para. 36.

⁸⁵ Sud EU, C-269/95 Benincasa, op. cit. bilj. 59, para. 17.

⁸⁶ *Ibidem.*

⁸⁷ Sud EU, C-419/11 Česká spořitelna, op. cit. bilj. 52, para. 34.

uključujući tu državu". Drugi je uvjet da je potrošački "ugovor obuhvaćen opsegom tih aktivnosti." Takvo objašnjenje odredbe dao je Sud EU u presudi C-190/11 Mühlleitner⁸⁸ tumačeći odredbu čl. 15(1)(c) Uredbe Bruxelles I.

Targeted activity test preuzet je iz članka 15(1)(c) Uredbe Bruxelles I, a u biti predstavlja sažetiju i nomotehnički neutralniju novu formulaciju uvjeta koji su bili propisani već člankom 5(2) RK, kao i članak 13(3) BK.⁸⁹ Prilikom izmjene navedene odredbe nije predviđena nikakva bitna izmjena njenog sadržaja, osim manje restriktivne formulacije koja je trebala pojednostaviti primjenu odredbe u kontekstu elektroničke trgovine. EU zakonodavac osobito nije imao namjeru sužavanja opsega te odredbe na štetu potrošača na način da se njome ne zahtijeva da ugovor između potrošača i poduzetnika mora biti sklopljen na daljinu.⁹⁰ U slučaju ugovora sklopljenih na daljinu, nametanje potrošaču obveze dokazivanja uzročne veze između usmjeravanja aktivnosti i sklapanja ugovora bilo upravo suprotno cilju nove formulacije te odredbe koja istu čini manje restriktivnom, a posebno cilju zaštite slabije ugovorne strane radi koje je odredba i propisana.⁹¹

U svrhu razumijevanja "testa usmjeravanja aktivnosti" potrebno je prisjetiti se tri uvjeta propisana člankom 5., stavkom 2. RK-a prema kojem se potrošaču ne smije oduzeti zaštita koju mu daju prinudni propisi države u kojoj ima redovno boravište. RK takvu zaštitu jamči potrošaču u jednom od sljedećih slučajeva: (1) ako je zaključenju ugovora prethodila izričita ponuda ili reklamiranje u toj državi i ako je potrošač poduzeo u toj državi pravne radnje potrebne za zaključenje ugovora ili (2) ako je druga ugovorna stranka ili njezin zastupnik primio narudžbu potrošača u toj državi ili (3) ako se radi o ugovoru o prodaji robe pa je potrošač iz te države otputovao u drugu državu i tamo predao narudžbu, ukoliko je prodavalac organizirao to putovanje u namjeri da potakne potrošača na zaključenje ugovora.

Možemo reći kako su slučajevi propisani člankom 5., stavkom 2. točkom (1) RK pokriveni člankom 6. stavkom 1. točkom (a) Uredbe Rim I dok su uvjeti propisani člankom 5., točkama (2) i (3) RK sadržani u članku 6., stavku 1., točki (b) Uredbe Rim I.⁹² Međutim, zbog razvoja

⁸⁸ Sud EU, C-190/11 Mühlleitner, op. cit. bilj. 51, para. 36.

⁸⁹ Callies, op.cit. bilj. 18., str. 173., para. 41.

⁹⁰ Callies, op.cit. bilj. 18, str. 174, para. 44.

⁹¹ *Ibidem*, str. 173, para. 41.

⁹² *Ibidem*, str. 174, para. 44.

suvremenih informacijskih i komunikacijskih tehnologija i s njime povezane pojave elektroničke i mobilne trgovine teško je točno odrediti mjesto u kojem je poduzetnik zaprimio ponudu ili u kojem je potrošač poduzeo radnje potrebne za sklapanje ugovora. Zbog toga su takvi donekle arbitrarno propisani uvjeti iz RK zamijenjeni jednostavnim upućivanjem na strategiju poslovanja samog poduzetnika izraženu vrstom poslovne djelatnosti koja se primjenjuje u provođenju te strategije. Imajući na umu kako je *ratio* odredbe članka 6. Uredbe Rim I zaštita legitimnih očekivanja potrošača u odnosu na mjerodavnost prava koje je na snazi u njihovoj državi, odlučujući kriterij za primjenu članka 6. stavka 1. točaka (a) i (b) jest pozitivan odgovor na pitanje je li međunarodno obilježje situacije u kojoj se potrošač nalazi, tom istom potrošaču bilo prepoznatljivo odnosno negativan odgovor na pitanje je li potrošač stekao legitiman dojam da je u konkretnom slučaju uključen u tuzemni posao.⁹³

4.5.1 Provođenje komercijalne ili stručne djelatnosti

Provođenje komercijalne i ili stručne djelatnosti (članak 6 stavak 1.(a) Uredbe Rim I) lako je utvrditi jer ono zahtijeva fizičku prisutnost poduzetnika u državi potrošača, a koja nedvojbeno postoji kad poduzetnik koji je jedna od strana potrošačkog ugovora ima mjesto središnje uprave ili glavno mjesto poslovanja u smislu članka 19. stavka 1 Uredbe Rim I u državi potrošačeva uobičajenog boravišta. Kad poduzetnik ima mjesto središnje uprave ili glavno mjesto poslovanja izvan države potrošačeva redovnog boravišta, prisutnost poduzetnika također postoji kad je ugovor sukladno članku 19., stavku 2. Uredbe Rim I sklopljen u sklopu poslovanja podružnice, zastupstva ili bilo koje druge poslovne jedinice.⁹⁴

Također, odredba članka 6. stavka 1.(a) primjenjuje se ne samo kad poduzetnik ima stalni poslovni nastan u državi potrošača, nego i kad poduzetnik osobno, njegovi zaposlenici, posrednici, zastupnici ili predstavnici povremeno dolaze u državu potrošača kako bi ponudili sklapanje potrošačkog ugovora.⁹⁵ Stoga, ako poduzetnik drži štand na trgovačkom sajmu, pošalje trgovačkog putnika ili obavlja djelatnost izravne prodaje (tzv. prodaja vrata-do-vrata) smatra se da provodi komercijalnu djelatnost u državi potrošača u vrijeme ugovora.⁹⁶ U tom

⁹³ Callies, op.cit. bilj. 18, str. 175, para. 45

⁹⁴ *Ibidem.*

⁹⁵ *Ibidem.*

⁹⁶ *Ibidem*, str. 176., para 47

smislu nije pravno relevantno djeluje li predstavnik poduzetnika kao ovlašten zastupnik poduzetnika ili samo kao posrednik koji prenosi izjave između stranaka.⁹⁷

4.5.2 Usmjeravanje komercijalne ili stručne djelatnosti

Odredba članka 6., stavka 1. (b) primjenjuje se u slučajevima u kojima poduzetnik, uključujući i njegove zaposlenike i s njime povezana društva, nije bio fizički prisutan u zemlji potrošača u svrhu ponude sklapanja ugovora, ali je na bilo koji način usmjerio svoje komercijalne ili stručne djelatnosti u tu državu u svrhu ponude za sklapanje ugovora s potrošačima iz te države. Sama činjenica da je konkretni potrošački ugovor u određenom slučaju sklopljen nije dovoljna za zaključak da je usmjeravanje aktivnosti doista postojalo jer bi u tom slučaju propisani uvjet usmjeravanja djelatnosti iz članka 6., stavka 1.(b) bio suvišan.⁹⁸ Sud EU ističe da je "*potrebno utvrditi je li poduzetnik, prije sklapanja bilo kojeg ugovora s potrošačem, namjeravao poslovati s potrošačima koji imaju redovno boravište u drugoj državi članici na način da je to poslovanje bilo usmjereno na sklapanje ugovora s tim potrošačima*".⁹⁹

S druge strane, činjenica da konkretni potrošački ugovor u određenom slučaju nije sklopljen, nije dovoljno, već je samo jedan od indicija kod procjenjivanja je li u strategiji poslovanja poduzetnika postojala namjera usmjeravanja djelatnosti u državu tog potrošača.¹⁰⁰ Konačnu odluku o tome je li u konkretnom slučaju ispunjen uvjet usmjeravanja djelatnosti donosi nacionalni sud.

Prilikom utvrđivanja usmjerava li poduzetnik svoje komercijalne ili stručne djelatnosti prema državi članici u kojoj potrošač ima uobičajeno boravište, nacionalnom sudu svakako može pomoći taksativan popis indicija koji je Sud EU utvrdio u presudi u spojenim predmetima C-585/08 Pammer i C-144/09 Hotel Alpenhof: međunarodni karakter aktivnosti, navođenje plana puta za dolazak iz drugih država članica u mjesto u kojem poduzetnik ima sjedište, upotreba jezika ili valute različitog od jezika ili valute koja se uobičajeno koristi u državi članici u kojoj poduzetnik ima sjedište s mogućnošću rezervacije...¹⁰¹

⁹⁷ *Ibidem*, str. 176, para. 47.

⁹⁸ Callies, op.cit. bilj. 18, str. 176, para. 47.

⁹⁹ Sud EU, C-585/08 Peter Pammer v Reederei Karl Schlüter GmbH & Co. KG i C-144/09 Hotel Alpenhof GesmbH v Oliver Heller od 7.12.2010., ECLI:EU:C:2010:740, para. 76.

¹⁰⁰ Callies, op.cit. bilj. 18, str. 176, para. 47.

¹⁰¹ Sud EU, C-585/08 Pammer i C-144/09 Hotel Alpenhof, op. cit. bilj. 99, para. 95.

Najveći problem se javlja kod procjene usmjeravanja komercijalne djelatnosti u slučaju postojanja web stranice poduzetnika. Sud EU objašnjava kako mogućnost pristupa Internet stranici poduzetnika u državi potrošača sama po sebi nije dovoljna za zaključak kako poduzetnik usmjerava aktivnosti u tu državu, jednako kao niti samo isticanje e-mail adrese i upotreba jezika i valute plaćanja države potrošača.¹⁰² U skladu s time, recital 24 same Uredbe Rim I propisuje kako taj koncept ("usmjeravanje aktivnosti") treba tumačiti "*uzimajući u obzir da nije dovoljno samo da poduzetnik usmjeri svoje aktivnosti na državu članicu u kojoj je boravište potrošača, odnosno na niz država članica uključujući i tu državu članicu*" već da je također "*potrebno sklopiti ugovor u okviru njegova poslovanja*" te da "*sama činjenica dostupnosti portala na internetu nije dovoljna*", kao i da "*u tom smislu, jezik i valuta koji se koriste na tom internet portalu ne predstavljaju relevantan čimbenik*".¹⁰³

Međutim, postoje je i jednostavniji slučajevi u kojima je usmjeravanje evidentno. Takvi jednostavniji slučajevi su npr. oni u kojima je sklapanju ugovora prethodilo profesionalno reklamiranje proizvoda ili usluga poduzetnika u državi redovnog boravišta potrošača ili u nekoliko država uključujući i tu državu.¹⁰⁴

U traženju odgovora na pitanje u koje države je proizvođač usmjerio svoje aktivnosti, Izvješće Giuliano-Lagarde¹⁰⁵ navodi sljedeće primjere: ako njemački potrošač sklopi ugovor kao odgovor na reklamu objavljenu od strane francuskog poduzetnika u njemačkim sredstvima oglašavanja, smatra se da je ugovor spada pod doseg posebnog pravila (Uredbe Rim I).

5. IZBOR MJERODAVNOG PRAVA ZA POTROŠAČKI UGOVOR I UOBIČAJENO BORA VIŠTE

5.1 Stranačka autonomija pri izboru mjerodavnog prava

Načelo stranačke autonomije u MPP-u predstavlja slobodan izbora mjerodavnog prava za konkretni ugovor te jedno od temeljnih načela modernog MPP-a. Načelo slobodnog izbora prava mjerodavnog za ugovor ustvari je logična posljedica slobode ugovaranja kao jednog od temeljnih načela obveznog prava.¹⁰⁶ Uredba Rim I u članku 4. stavku 1. propisuje da se "*na*

¹⁰² Sud EU, C-585/08 Pammer i C-144/09 Hotel Alpenhof, op. cit. bilj. 99, para. 77.

¹⁰³ Callies, op.cit. bilj. 18, str. 178, para. 50.

¹⁰⁴ *Ibidem*, str. 178., para. 50.

¹⁰⁵ Report Giuliano/Lagarde, op. cit. bilj. 45, čl. 5, para. 3.

¹⁰⁶ Callies, op.cit. bilj. 18, str. 178, para. 50.

ugovor primjenjuje pravo koje su stranke izabrale". Prema odluci Suda EU u predmetu C-133/08 *Intecontainer Interfrigo* slobodan izbor mjerodavnog prava uređen odredbom članka 3. RK ima prednost pred ostalim pravilima RK.¹⁰⁷ Uredba Rim I u recitalu 11 određuje da bi *"sloboda ugovornih stranaka pri odabiru mjerodavnog prava trebao bi biti jedan od temelja sustava pravila o sukobu zakona u pitanjima ugovornih obveza."*

5.2 Ograničenje stranačke autonomije

Članak 6., stavak 2 Uredbe Rim I propisuje kako *"ugovorne stranke mogu odabrati mjerodavno pravo za (potrošački) ugovor"*. Međutim, sloboda ugovaranja kod potrošačkog ugovora ipak nije neograničena. Naime, takav izbor prava *"ne može za posljedicu imati lišavanje potrošača zaštite koja mu je osigurana odredbama od kojih se ne može odstupiti sporazumom, na temelju prava koje bi bilo mjerodavno u slučaju da mjerodavno pravo nije izabrano"*. Takvo ograničenje slobodnog izbora prava mjerodavnog za potrošački ugovor ustvari je logičan ekvivalent ograničenja slobode ugovaranja kojim se u različitim modernim pravnim sustavima štiti potrošač kao slabija ugovorna strana.¹⁰⁸ Predmetna odredba članka 6., stavka 2. predstavlja primjenu općeg načela zaštite slabije ugovorne strane kao jednog od općeprihvaćenih načela obveznog prava.¹⁰⁹

Ovakvo rješenje je kritizirano jer se smatra da je takvom odredbom izbor mjerodavnog prava postao nepovoljan za poduzetnika odnosno drugu stranu potrošačkog ugovora jer potrošač uživa dvostruku pravnu zaštitu: onu koju mu pružaju pravila od kojih se ne može odstupiti prema izabranom mjerodavnom pravu i prema pravu države njegovog uobičajenog boravišta.¹¹⁰

5.3 Oblik izbora mjerodavnog prava za potrošački ugovor

Članak 3. Uredbe Rim I uređuje pravo ugovornih stranaka da izaberu pravo koje će biti mjerodavno za konkretni ugovor koji sklapaju. Izbor mjerodavnog prava mora biti *"izričit ili jasno proizlaziti iz odredaba ugovora ili okolnosti slučaja"*. Stoga izbor prava kod potrošačkog

¹⁰⁷ Sud EU, C-133/08 od 6.10.2009. *Intercontainer Interfrigo SC (ICF) v Balkenende Oosthuizen BV and MIC Operations BV*. ECLI:EU:C:2009:617.

¹⁰⁸ Callies, op.cit. bilj. 18, str. 157., para. 5.

¹⁰⁹ *Ibidem*, str. 157., para. 5.

¹¹⁰ Behr, op.cit. bilj. 5, str. 249., str. 250.

ugovora također mora biti "izričit ili jasno proizlaziti iz odredaba ugovora ili okolnosti slučaja". Izričiti izbor prava najčešće se pojavljuje u obliku odredbe ugovora kojom stranke očituju svoju volju da za ugovor bude mjerodavno određeno pravo. Ugovorne klauzule o mjerodavnom pravu predstavljaju izričit izbor mjerodavnog prava i onda kada same nisu sklopljene izričitim očitovanjima volje, npr. u slučaju konkludentnog prihvata sadržaja ugovora ili u slučaju upućivanja u ugovoru na opće uvjete poslovanja u kojima je sadržana klauzula o izboru mjerodavnog prava.¹¹¹

Prešutni izbor mjerodavnog prava prema članku 3. stavku 1. Uredbe postoji ako odredbe samog ugovora upućuju na to da su ugovorne strane imale na umu primjenu određenog prava kao mjerodavnog za ugovor, a izrijeком to nisu ugovorile.¹¹² U slučaju sumnje je li postojao izbor mjerodavnog prava sud nema ovlaštenje primijeniti pravo za koje sam smatra da bi ga stranke ugovorile da su o tom pitanju pregovarale. Postoji li prešutan izbor mjerodavnog prava sud pred kojim se vodi postupak mora utvrditi koje je pravo mjerodavno prema konkretnom okolnostima svakoj pojedinog slučaja. Također, ugovorne strane za potrošački ugovor ne mogu izabrati pravna pravila koja ne bi pripadala pravnom poretku neke države.¹¹³

5.4. Uobičajeno boravište

Međutim, kada stranke nisu izabrale mjerodavno pravo za potrošački ugovor, članak 6., stavak 1. Uredbe Rim I određuje da potrošački ugovor, pod određenim uvjetima "podliježe pravu države u kojoj potrošač ima uobičajeno boravište". Stoga je potrebno definirati samu poveznicu uobičajenog boravišta. Članak 19. Uredbe Rim I daje definiciju uobičajenog boravišta samo za trgovačka društva i druga tijela s pravnom osobnošću ili bez nje te za fizičke osobe koje djeluju u sklopu svog poslovanja. Sama Uredba Rim I ne daje definiciju uobičajenog boravišta fizičkih osoba pa tako ni potrošača. Pri tumačenju pojma uobičajenog boravišta potrebno je proučiti praksu Suda EU-a. Pojam uobičajenog boravišta za fizičke osobe nije definiran niti jednom uredbom EU MPP-a.¹¹⁴ Činjenica izostanka definicije uobičajenog boravišta u svim formalnim izvorima EU MPP-a nije slučajna. Naime, kao što je Sud EU istaknuo u presudi C-523/07

¹¹¹ Babić, op.cit. bilj. 46, str. 281.

¹¹² Babić, op.cit. bilj. 46, str. 282.

¹¹³ Zgrabljic Rotar/Babić, op.cit. bilj. 2, str. 58.

¹¹⁴ Bouček, Vilim, Uobičajeno boravište u europskome međunarodnom privatnom pravu u: Pravo i porezi, br. 1. godina XXV. siječanj 2016, str. 41 .

Korkeitt hallinto-oikeus "*Nacionalni sud treba, uzimajući u obzir posebne okolnosti svakog pojedinog slučaja utvrditi ... uobičajeno boravište*".¹¹⁵

Bez obzira na nemogućnosti definiranja pojma uobičajenog boravišta prof. Bouček smatra kako postoje tri nesporna načela u kontekstu njegova tumačenja i njegovoj primjeni u EU MPP-u, a to su sljedeća: (1) Uobičajeno boravište treba autonomno tumačiti i dati mu jedinstveno EU značenje - neovisno o nacionalnom pravnoteorijskim odrednicama. (2) Uobičajeno boravište procjenjuje se prema trenutku nastanka pravnog odnosa. (3) Uobičajeno boravište izražava činjeničnu prirodu i nacionalni sudovi ga moraju utvrditi na temelju konkretnih okolnosti svakog individualnog slučaja.¹¹⁶

6. IZNIMKE OD OPĆENITOG PRAVILA

Odredba članka 6., stavka 4. Uredbe Rim I propisuje da se pravila iz stavaka 1. i 2. ovog članka ne primjenjuju na:

"(a) ugovor za pružanje usluga kad je usluge potrebno pružiti potrošaču isključivo u državi koja nije država u kojoj ima uobičajeno boravište;

(b) ugovor o prijevozu koji ne predstavlja ugovor o paket putovanju u smislu Direktive Vijeća 90/314/EEZ od 13. lipnja 1990. o paket putovanjima, organiziranim izletima i paket aranžmanima;

(c) ugovor koji se odnosi na stvarno pravo nad nekretninama odnosno na pravo najma nekretnina, a koji ne predstavlja ugovor o pravu na vremenski ograničenu uporabu nekretnine. u smislu Direktive 94/47/EZ;

(d) prava i obveze koji predstavljaju financijski instrument, te prava i obveze koji predstavljaju odredbe i uvjete kojima podliježe izdavanje odnosno javna ponuda i javno preuzimanje ponuda prenosivih vrijednosnih papira, te unos i otkup jedinica u organizacijama za kolektivno ulaganje, u mjeri u kojoj te aktivnosti ne predstavljaju pružanje financijskih usluga: te

(e) ugovor sklopljen unutar one vrste sustava koji je obuhvaćen člankom 4. stavkom 1. točkom (h)".

¹¹⁵ Sud EU, C-523/07 Korkeitt hallinto-oikeus od 24.2009. A, para. 44.

¹¹⁶ Bouček, op. cit. bilj. 114, str. 43.

Usporedbom ovih iznimaka s onima koje su postojale u članku 5. RK može se zaključiti kako su iznimke iz stavka 4. točkama (a) i (b) već bile propisane odredbom članka 5. stavka 4. točkama (a) i (b) RK. Nove iznimke propisane točkama (c), (d) i (e) unesene su zato što primjena odredbe članka 6. stavka 1. Uredbe Rim I nije ograničena na ugovore o isporuci pokretnih stvari ili na ugovore o pružanju usluga.¹¹⁷ *Ratio* ovih iznimaka leži u potrebi najuže povezanosti ugovora sa zemljom u kojoj se usluga pruža. Stoga, potrošač ne može razumno očekivati da će se primijeniti zakon zemlje njegova uobičajenog boravišta, čak i ako je profesionalno usmjerio svoje aktivnosti na nju.¹¹⁸

7. ZAKLJUČAK

Odredbom članka 6. Uredbe Rim I propisana su pravila za utvrđivanje mjerodavnog prava za potrošačke ugovore kao posebnu vrstu ugovora. Iako navedena odredba Uredbe Rim I ograničava načelo stranačke autonomije, kao jedno od temeljnih načela ugovornog statuta, njezinom analizom jasno se može utvrditi *ratio* takvog propisivanja. Prema članku 6., stavku 2. za potrošački ugovor mjerodavno je pravo koje su izabrale ugovorne strane, a u slučaju kad je izbor prava izostao, za potrošački ugovor će biti mjerodavno pravo države uobičajenog boravišta potrošača. (*lex residentiae habitualis*). Naravno, ako su ispunjeni uvjeti postavljeni točkama (a) i (b). Ako pretpostavke iz odredbe članka 6., stavka 1. točkama (a) i (b) nisu ispunjene, stavak 3. iste odredbe propisuje da će se mjerodavno pravo za potrošački ugovor odrediti temeljem odredaba članaka 3. i 4. Uredbe Rim I. Međutim, u slučaju kad su stranke potrošačkog ugovora izabrale mjerodavno pravo, takav izbor prava ne može ići na štetu potrošača odnosno ne može imati za posljedicu lišavanje potrošača zaštite koja mu je osigurana

¹¹⁷ Callies, op.cit. bilj. 18, str. 177, para. 58; Report Giuliano/Lagarde, op. cit. bilj. 59. čl. 5: Garcimartin Alférez, FrancisCO J.. The Rome I Regulation: Much ado about nothing? u: The European Legal Forum, Issue 2-2008, 8th year, March/April 2008; str. 72.

¹¹⁸ Callies, op.cit. bilj. 18, str. 157., para. 5.

odredbama od kojih se ne može odstupiti sporazumom na temelju prava koje bi bilo mjerodavno kad izbora ne bi bilo.

Kolizijsko pravilo o mjerodavnom pravu za potrošačke ugovore kao posebnu vrstu ugovora propisano člankom 6. Uredbe Rim I svojevrsna je iznimka ugovornog statuta koju prvenstveno karakterizira zaštita potrošača kao slabije ugovorne strane. Zaštita potrošača kao slabije ugovorne strane ostvaruje se kroz upućivanje na ono pravo s kojim je osoba koju u ugovornom odnosu treba zaštititi (potrošač) najuže vezana. Interes zaštite slabije ugovorne strane zajedno s načelom najuže veze ostvaren je u Uredbi Rim I propisivanjem kao mjerodavnog prava države s kojim je potrošač najuže povezan u slučaju kada same ugovorne strane za potrošački ugovor nisu izabrale neko drugo pravo, a to je pravo uobičajenog boravišta potrošača.

8. POPIS LITERATURE

Knjige

1. Callies, Graf-Peter. Rome Regulations: Commentary on the European rules on the conflict of laws, Wolters Kluwer, 2nd edition, 2015.
2. Ferrari, Franco; Leible, Stefan (eds.). Rome I Regulation: The law applicable to contractual obligations, sellier curopean law publishers, 2009.

Članci

1. Akšamović, Dubravka; Marton, Marija, Zaštita potrošača u pravu EU, de lege lata, de lege ferenda u Zupan Mirela (urednik): Pravni aspekti prekogranične suradnje i EU integracija: Mađarska - Hrvatska, Pravni fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Pečuh-Osijek, 2011., str. 9-38.
2. Babić, Davor Adrian, Opće uređenje stranačkog izbora mjerodavnog prava prema Uredbi (EZ) 593/2008 o pravu mjerodavnom za ugovorne obveze ("Rim"), Zagrebačka pravna revija, Vol. 5, br. 3, 2016., str. 271-294.
3. Behr, Volker. Rome I Regulation, A mostly unified private international law of contractual relationships within most of the European Union in Journal of Law and Commerce, Vol. 29:233, 2011., str. 233-272.

4. Bouček, Vilim, Uobičajeno boravište u europskome međunarodnom privatnom pravu u: Pravo i porezi, br. 1. godina XXV, siječanj 2016, str. 40-48.

5. Mekšić, Zlatan, Harmonizacija Evropskog potrošačkog prava - Zelena knjiga 2007. godine i Nacrt zajedničkog referentnog okvira u: Zbomik radova pravnog fakulteta u Splitu, god. 46, 3/2009, str. 543- 569.

6. Zgrabljčić Rotar, Dora, Babić, Davor Adrian, Reforma kolizijskih pravila za ugovome obveze u pravu Europske unije, Hrvatska pravna revija, travanj 2010, Pregledni znanstveni članak 54-62.

Pravni propisi

1. Akt o uvjetima pristupanja Republike Hrvatske i prilagodbama Ugovora o Europskoj uniji, Ugovora o funkcioniranju Europske unije i Ugovora o osnivanju Europske zajednice za atomsku energiju, SL L 112, 24.4.2012, str. 10-110.

2. Direktiva Vijeća 90/314/EEZ od 13. lipnja 1990 o putovanjima, odmorima i kružnim putovanjima u paket aranžmanima, SL L 158, 23.6.1990., str. 59–64.

3. Direktiva 98/6/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 16. veljače 1998. o zaštiti potrošača prilikom isticanja cijena proizvoda ponuđenih potrošačima, SL EU L 80, 18.3.1998, str. 27-31.

4. Direktiva 1999/44/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 25. svibnja 1999. o određenim aspektima prodaje robe široke potrošnje i o jamstvima za takvu robu; SL L 171, 7.7.1999., str. 12-16.

5. Direktiva 2002/65/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 23. rujna 2002. o trgovanju na daljinu financijskim uslugama koje su namijenjene potrošačima i o izmjeni Direktive Vijeća 90/619/EEZ i direktiva 97/7/EZ i 98/27/EZ, SL EU L 271, 9.10.2002, str. 16-24.

6. Direktiva 2008/48/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 23. travnja 2008. o ugovorima o potrošačkim kreditima i stavljanju izvan snage Direktive Vijeća 87/102/EEZ, SL EUL 133, 22.5.2008, str. 66-92 Direktiva 2008/122/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 14. siječnja 2009. o zaštiti potrošača u odnosu na određene aspekte ugovora o pravu na vremenski ograničenu uporabu nekretnine, o dugoročnim proizvodima za odmor, preprodaji i razmjeni, SL EU L 33, 3.2.2009, str. 10-30.

7. Direktiva 2011/83/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 25. listopada 2011. o pravima potrošača, izmjeni Direktive Vijeća 93/13/EEZ i Direktive 1999/44/EZ Europskog parlamenta i Vijeća te o stavljanju izvan snage Direktive Vijeća 85/577/EEZ i Direktive 97/7/EZ Europskog parlamenta i Vijeća, SL EU L 304, 22.11.2011, str. 64-88.

8. Konvencija o nadležnosti i ovrsi sudskih odluka u građanskim i trgovačkim stvarima (Briselska konvencija) od 27. rujna 1968. SL 1972, L 299, str. 32.

9. Lisabonski ugovor o izmjenama Ugovora o Europskoj uniji i Ugovora o Europskoj zajednici od 13.12.2007., SL EUL C 306, 17.12.2007., str. 1-271.

10. Rimski konvencija o mjerodavnom pravu za ugovorne obveze, SL L 266, 9.10.1980., str. 1-19.

11. (Rimski) Ugovor o osnivanju Europske ekonomske zajednice od 23. ožujka 1957.

12. Ugovor iz Amsterdama o izmjenama Ugovora o Europskoj uniji, Ugovora o osnivanju Europskih zajednica i pojedinim povezanim aktima od 3. listopada 1997, SL EU C 340/01, 10.11.1997.

13. Ugovor iz Maastrichta o Europskoj uniji od 7. veljače 1992. godine, SL EUC 191 of 29.7.1992 22. Ugovor o Europskoj uniji, SL EU 2012 C 326.

14. Ugovor o funkcioniranju Europske unije, SL EU 2012 C326.

15. Uredba Vijeća (EZ) br. 44/2001 od 22. prosinca 2000. o nadležnosti, priznavanju i ovrsi sudskih odluka u građanskim i trgovačkim stvarima (Uredba Bruxelles I), SL EUL 12, 16.1.2001, str. 1–23.

16. Uredba (EU) br. 1215/2012 Europskog parlamenta i Vijeća od 12. prosinca 2012. o nadležnosti, priznavanju i ovrsi sudskih odluka u građanskim i trgovačkim stvarima (preinačena) (Uredba Bruxelles 1 (recast)), SL EU L 351, 20.12.2012, str. 1-32.

17. Uredba (EZ) br. 593/2008 Europskog parlamenta i Vijeća od 17. lipnja 2008. o pravu koje se primjenjuje na ugovorne obveze (Uredba Rim I), SL EUL 177, 4.7.2008, str. 6–16.

Sudska praksa

1. Sud EU, C-150/77 od 21.12.1978., Bertrand v Paul Ott KG, ECLI:EU:C:1978:137.

2. Sud EU, C-269/95 od 03.07.1997., Francesco Benincasa v Dentalkit Srl., ECLI:EU:C:1997:337.

3. Sud EU, C-541/99 Cape Snc v Idealservice Srl i C-542/99 Idealservice MN RE Sas v OMAI Srl od 22.11.2001, ECLI:EU:C:2001:625.
4. Sud EU, C-464/01 od 20.1.2005., Johann Gruber v Bay Wa AG, ECLI:EU:C:2005:32.
5. Sud EU, C-180/06 od 14.5.2009., Renate Ilsinger v Martin Dreschers, ECLI:EU:C:2009:303.
6. Sud EU, C-585/08 Peter Pammer v Reederei Karl Schlüter GmbH & Co. KG i C-144/09 Hotel Alpenhof GesmbH v Oliver Heller od 7.12.2010., ECLI:EU:C:2010:740.
7. Sud EU, C-190/11 od 6.9.2012., Daniela Mühlleitner v Ahmad Yusufi and Wadat Yusufi, ECLI:EU:C:2012:542.
8. Sud EU, C-419/11 od 14.5.2013., Česká spořitelna, a.s. v Gerald Feichter, ECLI:EU:C:2013:165.
9. Sud EU, C-508/12 od 5.12.2013., Walter Vapenik v Josef Thurner, ECLI:EU:C:2013:790.
10. Sud EU, C-523/07 od 24.04.2009., Korkeitt hallinto-oikeus, ECLI:EU:C:2009:225.
11. Sud EU C-412/10 od 17.11.2011., Deo Antoine Homawoo V GMF Assurances SA, ECLI:EU:C:2011:747.
12. Sud EU, C-774/19 od 10.12.2020., A. B., B. B. v Personal Exchange International Limited, ECLI:EU:C:2020:1015.
13. Sud EU, C-89/91 od 19.1.1993., Shearson Lehmann Hutton Inc. V TVB Treuhandgesellschaft für Vermögensverwaltung i Beteiligungen mbH., ECLI:EU:C:1993:15.

Ostali izvori

1. Zelena knjiga Vijeća Europske zajednice od 14. siječnja 2003. godine o preoblikovanju Rimske konvencije iz 1980. o mjerodavnom pravu za ugovorne obveze u instrument Zajednice te o njezinoj modernizaciji, *COM(2002) 654 final*, dostupno na:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=CELEX:52002DC0654>

2. Proposal for a Regulation of the European Parliament and the Council on the law applicable to contractual obligations (Rome I), 15.12.2005., *COM(2005) 650 final*, dostupno na:

<https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2005:0650:FIN:EN:PDF>

3. Rezolucija Vijeća Europske zajednice od 14. travnja 1975. o prethodnom programu Europske ekonomske zajednice o zaštiti potrošača i politici obavještavanja, *SL EU C 92 od 25.4.1975., 1-16.*, dostupno na:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=OJ%3AC%3A1975%3A092%3ATOC>

4. Draft Common Frame of Reference (DCFR): Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law (Outline Edition), urednici: von Bar, Christian et al., Sellier. European Law Publishers GmbH, Munich 2009., dostupno na:

https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/EUROPEAN_PRIVATE_LAW/EN_EPL_20100107_Principles_definitions_and_model_rules_of_European_private_law_-_Draft_Common_Frame_of_Reference_DCFR_.pdf